



KLÂSİK OSMANLI DÖNEMİ ZİRAAT METİNLERİNDE GEÇEN AY İSİMLERİ

Uğur UZUNKAYA*

ÖZET

Soyut bir kavram olan zamanın bölümlere ayrılması toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu farklılık özellikle gün, ay ve yıl gibi zamanın bölümlenmesinde ve isimlendirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Hem tarihî hem de çağdaş Türk lehçelerinde zaman isimleri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak tarihi Türk lehçelerinin bir devamı sayılan Klâsik Osmanlı Türkçesinde kullanılan zamanla ilgili sözcükler üzerine herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ziraat, Osmanlı medreselerinde bir ders olarak klâsik dönemde okutulmaya başlanmış ve böylece ziraat metinleri kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu amaçla bu makalede Klâsik Osmanlı döneminde tercüme veya telif olarak yazılmış olan ziraat metinleri taranmıştır. Bu metinlerin bir kısmı neşredilmiş bir kısmı ise henüz neşredilmemiştir. Şimdiye kadar ziraat metinleri hakkında yapılmış bilimsel çalışma sayısı oldukça azdır. Bunda bu alanda verilen eserlerin sayısının azlığı da rol oynamaktadır. Hatta farklı isimlere sahip bazı eserlerin içeriğinin birbirinin aynı olması bu metinlere olan ilgiyi azaltmıştır. Oysaki bu metinler hem Klâsik Osmanlı Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini vermesi hem de dönemin söz varlığına büyük katkı sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Bu amaçla taradığımız metinlerden elde ettiğimiz ay isimlerinin çeşitliliği de Türk toplumunun ilişkide bulunduğu çevrelerin ne kadar çeşitli olduğunu göstermektedir. Bu ay isimleri Latince Yunancaya, Arapçadan Farsçaya, Türkçeye, Süryaniceye ve Kipticeye kadar geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çalışma, zaman kavramı hakkında yapılan çalışmaların belirtildiği ve taranan metinlerin nüsha bilgilerinin verildiği *Giriş* bölümü, taranan metinlerde geçen ay isimlerinin alfabetik olarak verildiği *Klâsik Osmanlı Ziraat Metinlerinde Geçen Ay İsimleri* bölümü ve *Sonuç* bölümünden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Osmanlı dönemi, felâh at-nâmeler, ay isimleri, ziraat

* Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: uzunkaya@sakarya.edu.tr

MONTH NAMES IN CLASSICAL OTTOMAN PERIOD AGRICULTURAL TEXTS

ABSTRACT

Dividing time into sections as an abstract notion differs from society to society. This difference appears particularly in dividing time into days, months and years and naming them. Several studies have been carried out on the names of time segments in both historical Turkish dialects and in modern Turkish dialects. However no studies have been found on the words related to time notion used in Classical Ottoman Turkish which is assumed as follow-up historical Turkish dialects. Agriculture started to be taught in Ottoman madrasahs in classical period, and so agricultural texts started to be written. For that purpose in this article, agricultural texts that were written as compilation and translation in Classical Ottoman period have been scanned. Some of these texts were published but the rest of them have not been published yet. There are few scientific studies that have been carried out on the agricultural texts because of the lack of the studies carried out in this field. Furthermore, some texts which had different names but the same content have reduced the interest in these texts. However these texts are of great importance as they not only show the phonetic and morphological properties of Classical Ottoman Turkish but make a great contribution to vocabulary of the period as well. Therefore, given the historical and geographical corporation the variety of the month names that we have obtained from the texts we have scanned is among the valuable sources that show the variety of the cultural circles with which Turkish society has interacted. These month names vary in a wide range from Latin to Greek, Arabic, Persian, Turkish, Syriac, and Coptic language by presenting great vocabulary to us. The study consists of the introductory chapter where transcript instructions of the texts that have been examined by the studies carried out on time notion are given, the month names chapter where month names take place in classical Ottoman agricultural texts where the names from the scanned texts are given alphabetically order, and the conclusion.

Key Words: Classical Ottoman period, felâh at-nâmes, month names, agriculture

0. Giriş

Arapça kökenli “zaman” sözcüğü Türkçe Sözlük’te “ Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit” (2011: 2641) olarak tanımlanmaktadır. Kavram alanı bakımından soyut bir anlam içeren bu sözcük modernleşme sürecinde çok çeşitli anlamlar kazanmıştır.

Zaman kavramı en genel anlamda başlangıç ve bitiş olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Toplumlar, zamanın kendi içinde bölümlere ayrılmasında üç temel birim ve birden fazla alt birim oluşturmuştur. Bu üç temel birimi gün, ay ve yıl oluşturur. Alt birimleri ise toplumdaki topluma farklılık gösteren gün, ay ve yılın alt bileşenleri oluşturur. Bu alt bileşenler

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1, Winter 2013

günün saatlere bölünmesi, ayın günlere ve haftalara bölünmesi ve yılın ise gün, hafta ve aylara bölünmesiyle oluşur. Bu sınıflandırma çok çeşitli alt başlıklarda da olabilir. “Her milletin zamanı tespiti farklılık arz etmektedir. Türklerin de zamanla ilgili kendilerine özgü çeşitli tespitleri olmuştur. Çağa ve coğrafyaya göre değişen bu tespitler, bazen başka kültürlerin etkisinde kalmış, değişmiş ve gelişmiş; bazen de kendi mecrasında çok fazla değişimi uğramadan serüvenini sürdürmüştür.” (Aşçı-Yastı 2008: 103).

Türklerde zaman ve zaman kavramının araştırılması hakkında R. Rahmeti Arat şu bilgileri kaydeder: “Türklerde devir, sene, mevsim, ay, hafta, gün ve günün vakitlerini tâyin ve bunun için muhtelif devir ve mıntikalarda tatbik edilen usûller hakkında bir fikir verebilecek toplu bir araştırma henüz yapılmamış olduğu gibi, bu meseleyi aydınlatmağa yarayacak mevzûlara da pek az temâs edilmiştir. Bu hususta gerek Türklerin kendi düşüncelerini öğrenmek ve gerek temâsta buldukları diğer kültür muhitleri ile olan münâsebetlerini tespit etmek için, tereddüt ve şüpheye yer bırakmayan mâlzemeye dayanan bu meselenin araştırılması, Türk kültür tarihi bakımından, büyük bir ehemmiyeti hâizdir. Bu mesele ile bağlı tâbirler ayrı-ayrı devirlerde Türk zümrelerince çok defa birbirinden farklı mânalara kullanılmış olduklarından, bunların daha yakından tespit ve tâyinlerine yalnız kültür tarihi için değil, aynı zamanda Türkçe eserlerin daha iyi anlaşılabilmesi için de zarûrî ve amelî bir ihtiyac vardır.” (Arat 1987: 165). Türkçe, yazılı kaynaklar dikkate alındığında zaman anlamı taşıyan sözcükler bakımından oldukça zengindir. Bu zenginlik tarih boyunca farklı kültür çevreleriyle sosyo-kültürel ve siyasi ilişkilerde bulunan diğer tüm toplumlar için de geçerlidir. Zaman kavramı içeren sözcüklerinin çeşitliliğinin araştırılması, malzemesi bu kadar fazla olan bir alan için oldukça gereklidir.

Yazılı kaynakların gün yüzüne çıkarılmaya ve okunmaya başlanmasından sonra başlayan çalışmalar, sadece Türk diline ve kültürüne hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda bu metinler üzerine yapılan tematik çalışmaların yoğunlaşmasıyla, toplumlararası etkileşimin dil üzerinden görüntüsünün aktarılmasına da katkı sağlanmıştır. Bu amaçla hem genel olarak¹ hem de tarihî

¹ Genel olarak zaman kavramının ve buna bağlı olarak takvim, gün, ay ve yıl isimlerinin incelenmesini içeren belli başlı çalışmaların künyeleri şunlardır: Tadeusz Kowalski (1930). “Zu den türkischen Monatsnamen”, *Archiv Orientalni* 2: 3-26; Refet Ülgen (1946). “Ay ve Gün Terimleri Hakkında Bir İnceleme”, *Türk Dili Belleten*, Nisan-Aralık, 8-9, III, TDK: 30-76; R. Rahmeti Arat (1987). “Türklerde Tarih Zaptı”, *Makaleler I*, TKAE Yay.: Ankara: 156-164; R. Rahmeti Arat (1987). “Türklerde Zaman ve Vakit Tespiti”, *Makaleler I*, TKAE Yay.: Ankara: 165-179; Bozkurt Güvenç (2000). “Takvim’de Zaman, Geçmiş ve Gelecek”, *Cogito, Takvim: Zamannın Haritası*, 22, Bahar: 85-94; A. Necati Akgür (2000). “Takvimler”, *Cogito, Takvim: Zamannın Haritası*, 22, Bahar: 95-100; Cumhure Üçer (2000). “Türk-İslam-Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Takvimleri”, *Cogito, Takvim: Zamannın Haritası*, 22, Bahar: 117-131; Tevfik Temelkuran (2002). “Türklerin Kullandıkları Takvim Çeşitleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, c.III, Ankara, Yeni Türkiye Yay.: 434-440; Esra Karabacak (2004). “Zaman İsimleri Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 2.cilt, Ankara: 1855-1946; U. Deniz Aşçı ve Mehmet Yastı (2008). “Derleme Sözlüğü’nde Kullanılan Gün Adları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/3, Spring: 102-128.

Türk lehçelerinde² ve çağdaş Türk lehçelerinde³ geçen zaman ile ilgili isimler üzerine müstakil çalışmalar yapılmıştır. Bunlara ek olarak dergilerin takvim özel sayıları da yayımlanmıştır⁴.

Tarihî lehçelerin bir uzantısı olan Klâsik Osmanlı Türkçesi dönemine gelindiğinde ise bu alanda yeterince araştırma yapılmadığı görülmektedir. Oysaki bu dönem, diğer komşu kültürlerle etkileşim söz konusu olduğunda oldukça canlı bir görüntü sunmaktadır. Özellikle bu dönemde yazılmış olan ziraat metinleri -sayısı az olmasına karşın- zaman isimlerine, bunlar içinde de ay isimlerine çok fazla veri sağlamaktadır. Ziraat metinleri incelendiğinde fark edilebilir düzeyde çok çeşitli ve orijinal ay isimlerine rastlanır. Bunun sebebi hem bu metinlerin yazılmasındaki ilk devrenin tercüme faaliyetleri ile başlaması hem de yaşanan coğrafyanın farklı birçok kültüre ev sahipliği yapmasıdır. İlk sebep için mütercim, elindeki metni tercüme ederken metinde geçen tüm terimlere Türkçe karşılık vermeye çalışmış bazen de -ay isimlerinde olduğu gibi- orijinal biçimi sabit tutup derkenarlarla Türkçe açıklamalar yapmıştır. Bu biçimiyle metinlerde yer alan ay isimleri sadece bir kültür çevresine değil aynı zamanda birden fazla kültür çevresine ait özellikler taşımaktadır. Bunun nedeni yaşanan coğrafyanın canlılığı ve çeşitliliğidir. Gerçekten de ikinci sebep olarak sunulduğu gibi tarihî süreç düşünüldüğünde Anadolu coğrafyası, üzerinde hâkim olunmaya çalışılan bir kilit noktası olarak görülmüştür. Bu da yazılı kaynaklarda çok farklı kültürlerin etkisinin görülmesine sebep olmuştur.

Zaman-ziraat ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda ise tarımın her ürün için farklı periyodik dönemlerde ve bir takvime bağlı olarak yapılıyor olması ziraatın aslında zaman ile ne kadar ilişkili olduğunu gösterir. Klâsik Osmanlı ziraat metinlerinde geçen ay isimleri de bu bakımdan oldukça önemlidir. Yazılı kaynaklar, dönemin ses ve şekil özellikleri yoluyla dil incelemelerine konu olmasına ek, dönem Türkçesinin canlı tanığı olan söz varlığına da oldukça büyük katkı sağlar. Bu bakımdan genel olarak bu metinlerde geçen zaman ile ilişkili veriler ve özel olarak da ay isimleri incelenmesi gerekli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klâsik Osmanlı dönemi ziraat metinlerinde geçen ay isimleri için araştırma yapıldığında, kütüphanelerimizde mevcut ziraat metinlerinin çoğunun Arapça olduğunu, Türkçe eserlerin ise oldukça az olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde tercüme edilen çalışmalar başında İbn Avvam, İşbilî gibi önemli ziraat botanik âlimlerinin eserleri anılabilir. Ancak Türkçe olarak telif edilen Revnak-ı Bustan, Felâhat-nâme⁵ gibi eserler de bulunmaktadır. Buradan yola çıkılarak bu dönem

² Esra Karabacak (2003). "Tarihî Türk Lehçelerinde Zaman İsimleri Üzerine Bir Araştırma", *Journal of Turkish Studies, Kaf Dağının Ötesine Varmak Festschrift in Honor of Günay Kut*, vol. 27/II, Harvard: 309-356.

³ Esra Karabacak (2004). "Çağdaş Türk Lehçelerinde Zaman İsimleri Üzerine Bir Araştırma", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 1.cilt, Ankara: 1525-1571.

⁴ Takvim: Zamanın Haritası, Cogito, 22, Bahar, 2000, Yapı Kredi Yayınları.

⁵ Bu sözcük, sözlüklerde felâhat veya filâhat olarak iki şekilde de görülmektedir. Felâhat'ın sözcük anlamı Mütercim Asım'ın Kamus Tercemesinde şöyle geçmektedir: "Fâniñ fethiyle ekincilige dênür hîrâşet ma'nasına şârih dër ki bunu fethâli taqayyüd sehvdür cemî' ümmühâtda fâniñ kesriyle muqayyeddîr ki ismdir ekincilik şan'atına dênür" (1304: 944).

metinlerinin iki temel kaynaktan beslendiğini, bunların ise birinin tercüme eserler diğzerinin ise telif eserler olduğu söylenebilir. Bu metinler dışında yine aynı dönemde yazılmış melheme metinleri de bu konuda bilgi veren önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Klâsik Osmanlı dönemi ziraat metinlerinde geçen ay isimleri için taranan eserler ve nüsha bilgileri şunlardır:

Revnağ-ı Bustan: Klasik Osmanlı döneminde ziraat alanında yazılmış önemli eserlerden biri olan *Revnağ-ı Bustan*'ın 10/16. asırda kaleme alındığı tahmin edilmektedir. El-Hac İbrahim İbn Ahmed tarafından yazılan eser 44 varaktır. Eserin birden fazla nüshası bulunmaktadır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü 3736 numarada kayıtlı nüshası Zafer Önler tarafından yayımlanmıştır⁶.

Terceme-i Kitâbü'l-Filâha: Bu eser İbn Avvam'ın *Kitâbü'l-Filâha* adlı eserinin Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah tarafından 998/1590 tarihinde *Terceme-i Kitâbü'l-Filâha* adıyla Türkçeye tercümesinden oluşmaktadır. Her sayfada 22-23 satır bulunan bu eser 229 varaktır. Eserin Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin 2534 numarada kayıtlı olan nüshası M. Bedizel Zülfikar-Aydın tarafından yayımlanmıştır⁷.

Felâhat-nâme: İbn Avvam'ın *Kitâbü'l-Filâha* adlı eserinin Türkçeye tercümesi olan bu eser British Museum Or. 11251 arşiv numarasında kayıtlıdır. *Kitâbü'l-Filâha*'nın 17. bâbindan başlayıp 19. bâbın büyük bir kısmını da içeren bu tercüme 81 varaktan oluşmaktadır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Metnin dil özellikleri dikkate alındığında ortaya çıkan sonuç istinsah tarihinin 16. yüzyıl olması gerektiğini gösterir. Eser, her sayfada 20, 21 ve 23 gibi farklı satır sayılarından oluşmaktadır. Metnin yazı türü şikeste talikdir⁸.

Felâhat-nâme: Ali Kuşçu (ö.879/1474) tarafından yazıldığı söylenen *Felâhat-nâme* adlı risale Yapı Kredi Sermet Sami Çifter Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 459/4 numarada 54b-57b varakları arasında yer almaktadır. Bu eser Sezer Özyaşamış-Şakar tarafından yayımlanmıştır⁹.

Felâhat-nâme: Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümünde 6070/3 demirbaş numarasında kayıtlı olan bu eser *Risale Fi't-Tecvidve't-Tilavet* isimli bir eserle birlikte

Ancak incelenen metinlerde felâhat sözcüğünün felâhat veya filâhat şeklinde yazımı hakkında bir standart bulunmamaktadır.

⁶ Zafer Önler (2000). *Revnağ-ı Bustan*, TDK Yayınları: Ankara.

⁷ M. Bedizel Zülfikar-Aydın (2011). *İbn Avvam, Terceme-i Kitâbü'l-Filâha (Ziraat Kısmı); Çevirimetin-İnceleme-Sözlük, Mütercim: Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah*, Kitabevi: İstanbul.

M. Bedizel Zülfikar-Aydın (2011). *İbn Avvam, Terceme-i Kitâbü'l-Filâha (Zootekni Kısmı); İnceleme-Çevirimetin-Sözlük, Mütercim: Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah*, Kitabevi: İstanbul.

⁸ Bu eser, tarafımızdan Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

⁹ Sezer Özyaşamış-Şakar (2006) "Anadolu Sahasında Yazılmış Bir Tarım Eseri: 'Felâhat-Nâme'", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 15, İstanbul: 97-120.

ciltlenmiştir. Eser bu kitabın 76a-92a varakları arasında yer almaktadır. 17 yapraktan oluşan bu eserin her sayfasında 15 ile 16 arasında değişen satır sayıları bulunmaktadır ve eser talik yazı türüyle yazılmıştır. Eserde toprak türlerinden, meyve ziraatından, ziraat vakitlerinden bahsedilir ve hububat zararlılarından baş etme yollarına değinilir.

Felâhat-nâme: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde 5612/630 arşiv numarasına kayıtlı olan bu nüsha, manzum olarak kaleme alınmıştır. Eser 17 yapraktan oluşmaktadır ve nesihle yazılmıştır. Metnin ilk sayfası 11, diğer sayfaları 13 satırdan oluşmaktadır. Eserin telif tarihi 1047/1637-1638'dir ve müstensihî belli değildir. İstinsah tarihi ise 1163/1749-1750'dir. Eserin müellifi Kemānī (Pehlevān)'dir. Eser aruzun fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle yazılmıştır. “*Felâhat-nâmedür bu ğars-nâme-i pehlevān el-ma'rûf bi-kemānī*” başlığı ile başlayan bu eserde, besmele, tevhit, sebep-i telif ve fihrist bölümlerinin ardından “*şifât-ı tecrîbe-i zemîn*” ile esere giriş yapılır. Ayrıca bu eserin biri Topkapı Sarayı Hazine bölümünde H.429 arşiv numarasında kayıtlı ve biri de İstanbul Fatih Millet Kütüphanesinde AEMnz1308 demirbaş numarasına kayıtlı iki nüshası daha vardır. Bu çalışmada diğer nüshalara göre oldukça kısa olması ve ay isimleri bakımından Süleymaniye Nüshasından pek de farklı olmaması sebebiyle Fatih Nüshası çalışmaya dâhil edilmemiştir¹⁰.

Muhtaşar fi 'İlmi'n-Nücüm ve'l-Filâha: Yusuf b. Sa'dullah b. Bektut Feyzî tarafından 953/1547 tarihinde *Muhtaşar fi 'İlmi'n-Nücüm ve'l-Filâha* adıyla Türkçeye tercüme edilen bu eserin müellifi bu alandaki önemli isimlerden Ebu'l-Hayr eş-Şeccar el-İşbilî'dir. Tercümenin tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2707/2 de 65b-98b varaklar arasında yer almaktadır. Eser nesih yazıyla yazılmış ve her sayfada 15 satırdan oluşmaktadır¹¹.

Bu çalışmanın amacı ziraat alanında yazılmış birçok metinde geçen ay isimlerinin kaydedilmesindeki çeşitliliğin belirlenmesine katkı sağlamakla beraber metinlerde kullanılan ay isimleri üzerinden Türk kültürünün diğer komşu kültürlerle ilişkilerine ışık tutmaktır. Çalışmamız taranan Klâsik Osmanlı ziraat metinlerinde geçen ay isimlerinin alfabetik bir sınıflandırma içinde verildiği bir bölüm ile sonuç bölümünden oluşmaktadır.

1. Klâsik Osmanlı Ziraat Metinlerinde Geçen Ay İsimleri

Bu bölümde Klâsik Osmanlı ziraat metinlerinde geçen ay isimleri, güneş ve ay takvimine göre bugünkü mevcut kullanımdan farklı zamanlara karşılık gelmesi sebebiyle alfabetik bir sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Ayrıca metinlerinin taranmasıyla tespit edilmiş olan ay isimleri metinde geçtiği yerler esas alınarak örnek cümleleriyle verilmeye çalışılmıştır. Metinlerde geçen ay isimlerinin hangi dillerden geldiği belirtilmiş ve belirlenebildiği kadarıyla orijinal şekilleri verilmeye çalışılmıştır. Ay isimlerinin Türkçeye geçerken uğradığı ses değişiklikleri verilmek

¹⁰ Bu eserin dil incelemesi ve üç nüshasının edisyon kritikli metni tarafımızdan yayıma hazırlanmaktadır.

¹¹ Bu eser, Gönül Sarsılmaz Erkılınç tarafından Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

yerine mevcut dillerdeki orijinal şekilleri verilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple anılan ay isimlerinin çoğunun Türkçe olmayışı sözcükler üzerine etimolojik bir çıkarımda bulunmamızı engellemiştir.

Metinlerde geçen Latince kökenli olan çoğu ay isimlerinin tarihsel perspektif ve coğrafi ortaklık göz önünde tutulduğunda Türkçeye, Rumcadan/Yunancadan geçtiği görülmektedir. Bu sebeple aslında Latince kökenli olan çoğu ay isimleri Yunancadaki şekli esas alınarak verilmiştir. Bunların dışında metinlerde Arapça, Farsça, Türkçe, Süryanice, Latince ve Kıpticeye ait ay isimleriyle kökeni belirlenemeyen ay isimleri bulunmaktadır. Bu çalışmada Klâsik Osmanlı döneminde kullanılan ay isimlerinin incelenmesini gerektiren sebep hemen hemen aynı yüzyıllarda yazılmış olan ziraat metinlerinde geçen bu ay isimlerinin imlâsındaki farklılık ve alıntılanan kelimelerin ait olduğu kültür çevresinin çeşitliliği/zenginliğidir.

Klâsik Osmanlı ziraat metinlerinde geçen ay isimleri alfabetik olarak şöyledir:

āb (Sür.) Ağustos ayı

“āb: āguşt” (TKF 84a/19)

“sekizinci ayın adı āguştur ki āgustōs demek olur süryānīler aylarından āb ayınınuñ muķābilīdür” (F-A 75b/7)

“āb dedükleri āhīr yaz ayına varınca ki ol vaķt ağacı muķkem ve şābit” (F-BM 36a/9)

adār (Sür.) Mart ayı

“üçüncü ayın adı mārīsdur ki mārīt demek olur süryānīler aylarından adār ayınınuñ muķābilīdür” (F-A 72a/12)

ağastōs (< Yun. águstos) Ağustos ayı

çün ağastōs geldikde bulmaz kuvveti

alur eyler bu bāğı erīse-i şihhati (F-TN 4b/4)

āgustōs (< Yun. águstos) Ağustos ayı

“sekizinci ayın adı āguştur ki āgustōs demek olur süryānīler aylarından āb ayınınuñ muķābilīdür” (F-A 75b/7)

ağustōs (< Yun. águstos) Ağustos ayı

çün ağustōs geldikde bulmaz kuvveti

alur eyler bu bāğı erīse-i şihhati (F-SN 4b/7)

“ağustōsda dağı tāzenüñ gözi tāzeye” (F-AK 56a/9)

“ağustōsun yegirmisine degin aşlanur” (F-YB 80a/10)

“ağustōs ve şetonberde getürilen eyü olur ki orta yay ayıdır” (F-A 85b/2)

ağustos (Yun. águstos) Ağustos ayı

“ikinci şu ağustosda yürür, ol zamānda destī ve bardağ içinde” (RB 30b/1)

ağuş (< Yun. águstos) Ağustos ayı

“sağy olına ve nişf-ı ağuşta andan mā kaç^c olına” (F-BM 32a/5)

āğuş (< Yun. águstos) Ağustos ayı

“āğuş –ki rūmī’de āb, ehl-i fürs dey-māh, kıbtī’ler meserrā dërler” (TKF 43b/22)

“sekizinci ayuñ adı āğuşdur ki āğustōs demek olur süryāniler aylarından āb ayınuñ muķābilīdür” (F-A 75b/7)

“tā āğuşta dek ve andan şonra mā andan kaç^c olına”(F-BM 25a/21-22)

ahtōs (< Yun. ahterios) Ekim ayı

“evsāt-ı güzdür ahtōs dërler” (F-BM 76b/12)

āzār (Sür.) Mart ayı

“ammā āzārda dikilen fidan çendān” (F-AK 54b/12)

āzār (Sür.) Mart ayı

“ve āzārda münāsibdür ve ba^czılar, alçağ yerlerde āzār ve nīsānda muvāfıkdur, demişler” (TKF 75a/11)

āzer (Sür.) Mart ayı

“çekirdekleri eger fidanı evsāt-ı şubātdan āhir-i āzere degin dikilür” (F-YB 78a/2-3)

āzer (Sür.) Mart ayı

“ekşer āzerüñ onına degin eser” (RB 35b/4)

“fidānı kånūn-ı s̄nī evvelinden āzere varınca dikilür demiş dikilen yere zebīl-i bağar ve yumşak” (F- YB 78b/6)

bābe (K.) Kıptice ekim ayı

“mağrib aylarından oktōberde ki kıbtī’de bābenüñ” (TKF 47a/22).

“ve kıbt aylarından bābe ayınuñ dördinden hātūruñ beşine varınca” (F-A 76b/8-9)

behman-māh (Far.) Eski İnan takviminde yılın dokuzuncu ayı, eylül

“mağrib aylarından şetōber < şetōber ki kıbtī’de tūt, rūmī’ler ustūrus, ehl-i fürs behmen-māh dërler” (TKF 44b/8)

bermehât (K.) Kıptice mart ayı

“mârs, rûm aylarından âzârdur ki kıbtî'ler bermehât, ehl-i fûrs murdâd-ı mâh dërler” (TKF 44b/10)

“kıbtî aylarından bermehâtun bêşinden bermüdenün altısına varınca ve 'arabî aylardan zü'l-hipcenün yegirmi sekizinci gün” (F-A 72a/13-15)

bermüde (K.) Kıptice nisan ayı

“ve kıbtî aylarından bermehâtun bêşinden bermüdenün altısına varınca ve 'arabî aylardan zü'l-hipcesinün yegirmi sekizinci gün işneyn gününden (F-A 72a/13-15)

“kıbtî'de bermüdenün altısında dâhîl olur ki rûm aylarında adı nîsândur” (TKF 38a/15-16).

bêşe (T.) Şubat ayı

“şon kış ayıdur, bêşe dërler” (RB 8b/11)

“şon kış ayı <şubât> hamsînün on birinci günü ibtidâ eder etrâk aña bêşe dërler” (F-YB 77b/14-15)

beşnes (K.) Kıptice mayıs ayı

“eyâr ayımun muķâbilîdür ve kıbtî aylarından beşnesün altısından bû'nenün yedisine varınca” (F-A 73b/12-13)

bû'ne (K.) Kıptice haziran ayı

“şehr-i mezbûr olınan şehr-i bû'ne ki mâh-ı hazîrândur” (F-BM 79a/5-6)

“beşnesün altısından bû'nenün yedisine varınca ve 'arabî aylardan şaferün selhinden” (F-A 73b/12-13)

cemâziye'l-âhîre (<Ar. cumâde'l-âhîre) Arabî ayların altıncısı

“cemâziye'l-âhîrenün üçüne varıncadır ve bu ay otuz bir gündür” (F-A 75a/11-12)

cemâziye'l-evvel (<Ar. cumâde'l-ülâ) Arabî ayların beşincisi

“cemâziye'l-evvelâsinün ikisinden cemâziye'l-âhîrenün üçüne varıncadır” (F-A 75a/11)

decenbır (<Lat. december) Aralık ayı

“ve ğayrılarını dërler ki çekirdegi nevenber <teşrîn-i şânî> ve decenbır <kânûn-ı evvel> ve yenber <kânûn-ı şânî> ve febrîrde <şubât> dikmek gerekdür ki âhîr müddetdür” (TKF 36b/15)

“ve bu 'amel şehr-i decenbırda” (F- BM 6b/16)

dey-māh (Far.) İran takviminde ağustos ayı

“mağrib aylarından āğuşt –ki rūmī’de āb, ehl-i fürs dey-māh, kıbtī’ler meserrā dërler” (TKF 43b/22)

dücenber (<Lat. december) Aralık ayı

“on ikinci ayuñ adı dücenberdür süryānīler aylarından kânūn-ı evvelüñ muķābilīdür” (F-A 77b/14-15)

abrīl (<Yun. april) Nisan ayı

“dördüncü ayuñ adı abrīldür ki süryānīler aylarından nīsān ayınuñ muķābilīdür” (F-A 73a/4)

“bu iki vaķtün ortasında nısf-ı abrīle varınca” (F-BM 65b/7)

emşīr (K.) Kıptice şubat ayı

“febrīr, şühūr-ı kıbtī’den emşīrūñ yèdisinde dāhīl olur ki rūm aylarında adı şubātdur” (TKF 38a/6-7).

evvel-i teşrīn (Ar.) Ekim ayı

“āhīr-i şitāya varınca olmak gerekdür evvel-i teşrīnden āhīrine varınca zer‘ olınan” (F-BM 19a/19)

eyār (Far.) Mayıs ayı

“ba‘dehū eyāre varınca her ayda iki kerre” (TKF 104b/1)

“zeytūna yaprak aşılایcaķ eyār evvelinden ortasına dek aşılana ba‘dehū aşılansa” (F-AK 55b/18)

“şubāť evvelinde ve geç ekileni eyār ya‘nī behāruñ āhīr ayınuñ” (F-BM 38a/8)

eylül (<Sür. ĩlül) Eylül ayı

geldik ěmdi girīdünğars vaķtine

eylül içinde olanuñ farkına (T-FN 13b/7)

“eylül ki ilk güz ayıdır” (RB 42a/9)

“toķuzuncı ayuñ adı şotenberdür şetōbır daķı dërler süryānīler aylarından eylül ayınuñ muķābilīdür” (F-A 76a/10)

“ekileni gündüzle gece berāber olduğı ziyāde eylülünğ ya‘nī ilk güz ayında” (F-BM 33a/20)

febrīr (<Lat. februar) Şubat ayı

“ve ġayrılarını dërler ki çekirdeğı nevenber <teşrīn-i şānī> ve decenbır <kânūn-ı evvel> ve yenber <kânūn-ı şānī> ve febrīrde <şubāť> dikmek gerekdür ki āhīr müddetdür” (TKF 36b/15)

“ve şol kalīb ki febr̄erde Һarşına ibtidā olunur” (F-BM 6b/23)

felvār (< Yun. flebáris) Şubat ayı

“ve felvārun on üçünçi günü eşcāra” (RB 6a/11)

felvāris (< Yun. flebáris) Şubat ayı

“yūnāniyān Һalvince felvāris dērler anda ekilen buğday az olur iflāҺ olur” (F-BM 76a/19)

fūlāris (?) Şubat ayı

“ikinci ayuҺ adı fūverāz < māh-ı felvāris ve fūverāz şebāť ayıdur > fūlāris daҺı dērler süryānīler aylarından eşbāť ayınuҺ muķābilīdür” (F-A 71b/8-9)

fūverāz (?) Şubat ayı

“ikinci ayuҺ adı fūverāz < māh-ı felvāris ve fūverāz şebāť ayıdur > fūlāris daҺı dērler süryānīler aylarından eşbāť ayınuҺ muķābilīdür” (F-A 71b/8-9)

hātūr (K.) Kıptice kasım ayı

“ve Һıbt aylarından hātūruҺ beşinden kīhkūy beşine varıncadır” (F-A 77a/10-11)

Һazīrān (< Sür. Һeziran) Haziran ayı

erbaċından şonra Һamsīn içredür vaķt-i Һalem

hem Һazīrān āҺirinde yapraķ ol miķdār hem (F-TN 7a/2)

“evvel-i nīsāndan āҺiri Һazīrāna deġin” (RB 18a/13)

“altıncı ayuҺ adı yūnyedür süryānīler aylarından Һazīrān ayınuҺ muķābilīdür” (F-A 74b/5)

“ilk yaz ayı olan ҺazīrānuҺ āҺirine ekilüp” (F-BM 55a/22)

Һur-dād māh (Far.) Eski İnan takviminde yılın üçüncü ayı, ocak

“rūmī”de kānūn-ı şānī, ehl-i fūrs Һur-dād māh dērler” (TKF 47b/10)

ibrīl (< Yun. april) Nisan ayı

“ibrīlde dikmek gerekdür ki Һıbtī”de bermūdenūy altısında dāҺil olur ki rūm aylarında adı nīsāndur” (TKF 38a/15-16)

ibīb (K.) Kıptice temmuz ayı

“temmūz ayınuҺ muķābilīdür ve Һıbt aylarından ibībūy yēdisinden müserrānuҺ sekizine varınca” (F-A 75a/9-10)

imşîr (K.) Kıptice şubat ayı

“süryânîler aylarından eşbât ayınınuñ muqâbilîdür ve kıbt aylarından imşîr ki beşinden bermehâtuñ üçüne” (F-A 71b/9-10)

isfendâremed (Far.) Eski İran takviminde ekim ayı

“rûmî’ler teşrîn-i evvel ve ehl-i fûrs isfendâremed dërler- ol zamânda dikmek gâyetde muvâfıkdur” (TKF 47b/1-2)

kânûn-ı âhîr (Ar.) Ocak ayı

“ağaçlara şu yürimezden evvel, kânûn-ı âhîrîñ onına varınca; ba’zılar, temmûzda; ba’zılar, teşrîn-i evvelüñ ” (TKF 185a/17-18)

kânûn-ı evvel (Ar.) Aralık ayı

“otuzı yâhûd yegirmi yedinci gècesinde kesilse muhkem ve şahîh olur ba’zılar, kânûn-ı evvelde (TKF 185a/15)

“kâbîle dikilse kânûn-ı evvel evâhîrinden ibtidâ câyizdür demişler” (F-YB 78b/9)

“teşrîn-i şânî ve kânûn-ı evvel ve kânûn-ı şânîde dañı ekilür” (F-BM 52b/23)

kânûn-ı şânî (Ar.) Ocak ayı

“ay yer altında iken kesilse; ba’zılar, kânûn-ı şânîniñ altısında kesilse kurtlanmaz” (TKF 185a/16)

“ehl-i nücum kavlinde kânun-ı şânî ki orta kış ayıdır” (RB 6a/8-9)

“bilmek dilesen gerekdir ki fidanı kânûn-ı şânîde dikesin ve taldurmayı dañı ol zamânda” (F-AK 54b/3)

“fidanı kânûn-ı şânî evvelinden âzere varınca dikilür demiş dikilen yere zebîl-i baqar ve yumşak” (F-YB 78b/6)

“ilerü ekileni orta kış ayı olan kânûn-ı şânîde ekilür” (F-BM 32b/1)

kâsım (Ar.) Kasım ayı

“servüñ kozoğın kâsım güninde alup tuhmın çıkarup ekicek tîz hâşıl olur” (F-AK 55b/15)

kîhk (K.) Kıptice aralık ayı

“ve kîhküñ beşinden tûbîniñ altısına varınca” (F-A 77b/15-78a/1)

mâris (< Yun. martios) Mart ayı

“üçüncü ayuñ adı mârisdur ki mârt demek olur süryânîler aylarından adâr ayınınuñ muqâbilîdür” (F-A 72a/12)

mârs (< Yun. **martios**) Mart ayı

“< mârs, rûm aylarından âzârdur ki kıbî’ler bermehât ehl-i fûrs murdâd-mâh dërler >” (TKF 44b/10)

“nışf-ı yenbırdan âhir-i mârsa dek zirâ‘at olına” (F-BM 13a/2)

mârt (< Yun. **martios**) Mart ayı

mârt içinde dahı sonra ğars olan eşcâr eger

gevdesinde her ne kuvvet var-ısa anı döker (F-TN 4b/2)

“üzerine kar ve yağmur yağup kemrenüñ şerbeti ağacun kökine sirâyet eyleye tâ mârt girince bu minvâl” (F-AK 55a/16)

“anı mârt ayındaki aña âzer dërler ol vaqt dikeler, yazın şu vèreler” (RB 7a/11)

“şubâtuñ yêdinci günü ki evvel cemre düşer andan sonra mârta varınca aşlana” (F-YB 82a/12-13)

“mârt ayı otuz bir gündür” (F-A 72b/2)

māye (?) Mayıs ayı

“māye –ki eyârdur- ol vaqtda ‘amel etmek gerekdür” (TKF 52a/20)

“bêşinci ayuñ adı māyedür ki māyıs demek olur süryânîler aylarından eyâr ayınuñ muqâbilîdür” (F-A 73b/11)

“üç kerre qalîb olmaq şehr-i māyede olur” (F-BM 65b/14)

“māyedür ki māyıs demek olur” (F-A 85b/13)

māyıs (< Yun. **máios**) Mayıs ayı

“andan māyıs içinde şu vèrmege başlaya haftada bir kerre veyâ iki kerre istedüğine güç” (F-AK 55a/7)

“bêşinci ayuñ adı māyedür ki māyıs demek olur süryânîler aylarından eyâr ayınuñ muqâbilîdür” (F-A 73b/11)

“yünāniyān māyıs dërler” (F-BM 76b/9)

meserrā (K.) Kıptice ağustos ayı

“âğuşt –ki rûmî’de âb, ehl-i fûrs dey-mâh, kıbî’ler meserrā dërler” (TKF 43b/22)

muħarrem (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların birincisi

“‘arabî aylardan muħarremüñ yêgirmi toközünden sene-i mezkûre şaferüñ selħine varıncadır (F-A 72a/6-7)

murād-māh (Far.) Eski İnan takviminde yılın beşinci ayı, mart

“< mārs, rūm aylarından āzārdur ki kıbtī’ler bermehāt ehl-i fürs murād-māh dērlē >” (TKF 44b/10)

mūye (?) Mayıs ayı

“mūye –ki eyārdur- āhīrinden şitenbır –ki eylūdūr- āhīrine varınca her bēş günde bir şuarılca” (TKF 55a/12)

mūserrā (K.) Kıptice ağustos ayı

“āğüstōs ki ābdur kıbtīler aña mūserrā dērlē yazuñ āhīr ayıdır” (F-A 87b/13-14)

nuvāvers (< Yun. noémbris) Kasım ayı

“teşrīn-i şānīde ki āhīr-i güzdür nuvāvers dērlē” (F-BM 76b/13)

nevenbır (< Lat. november) Kasım ayı

“ve ğayrılar dērlē ki çekirdegi nevenber < teşrīn-i şānī > ve decenbır < kānūn-ı evvel > ve yenber < kānūn-ı şānī > ve febrīrde < şubāt > dikmek gerekdür ki āhīr müddetdür” (TKF 36b/15)

“ve zer^c-i hıntaya oktōberden nevenbıra varınca” (F-BM 19b/4)

nīsān (< Sür. nisannu) Nisan ayı

“zeytūn kalemīn nīsānuñ iptidāsında kesüp yer altında hıfz edüp āhīr nīsānda aşılamağ” (F-AK 55b/16)

“nīsānuñ dağı bir kaç gün evāyilinde dikilse olur” (RB 23a/14)

“kabı bir mīkdār şakğ olma evvel-i āzerden nīsāna varınca” (F-YB 79a/7-8)

“dördüncü ayuñ adı ebrīldür ki süryānīler aylarından nīsān ayınuñ muqābilīdür” (F-A 73a/4)

“behāruñ orta ayı olan nīsānda ve behārun āhīr ayı olan eyārda olur” (F-BM 41a/11-12)

novbır (< Lat. november) Kasım ayı

“novbır ki teşrīn-i āhīrdür” (TKF 53a/11-12)

novbīr (< Lat. november) Kasım ayı

“murād olınsa novbīr –ki teşrīn-i şānīdür- enāruñ evtādından alup, bir yere diküp” (TKF 55b/10)

november (< Lat. november) Kasım ayı

“ve on birinci ayuñ adı novemberdür ve süryānīler aylarından teşrīn-i şānīnün muqābilīdür” (F-A 77a/8)

novnîr (<Lat. **november**) Kasım ayı

“zer^c-i hūşākî evvel-i novnîrden āhîr varınca olur” (F-BM 21b/20-21)

oktöber (<Lat. **october**) Ekim ayı

“ve zer^c-i hıntaya oktöberden nevenbıra varınca” (F-BM 19b/4)

oktöber (<Lat. **october**) Ekim ayı

“zeytün çekirdegini mağrib aylarından oktöberde, -ki kıbtî’de bâbenün dördünde dâhil olup” (TKF 47a/22)

“onuncı ayun adı oktöberdür ve süryânîler aylarından teşrîn-i evvel ayınun mukâbilîdür” (F-A 76b/7)

ramazân (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların dokuzuncusu

“ve ‘arabî aylardan şa‘bānūn beşinden ramazānūn altısına varıncadır ve bu ay otuz bir gündür” (F-A 76b/9-10)

rebî’ü’l-âhîr (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların dördüncüsü

“‘arabîce on iki aydur muharrem şafer rebî’ü’l-evvel rebî’ü’l-âhîr” (F-A 69b/4-5)

rebî’ü’l-evvel (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların üçüncüsü

“‘arabîce on iki aydur muharrem şafer rebî’ü’l-evvel rebî’ü’l-âhîr” (F-A 69b/4-5)

receb (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların yedincisi

“ve ‘arabî aylardan recebūn beşinden şa‘bānūn beşine varıncadır ve bu ay otuz gündür” (F-A 76a/12-13)

şafēr (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların ikincisi

“sene-i mezkûre şaferūn selhine varıncadır ve bu ay otuz gündür (F-A 72a/7-8)

şā‘bān (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların sekizincisi

“ve ‘arabî aylardan recebūn beşinden şa‘bānūn beşine varıncadır ve bu ay otuz gündür” (F-A 76a/12-13)

şebāt (Sür.) Şubat ayı

“süryânîler kendüler ıştılâhınca şebāt dedükleri ay ki rûm ıştılâhınca aña füverâz ve kıbtîler ıştılâhınca imşîr dërler” (F-A 69a/4-5)

şetenbır (<Lat. **september**) Eylül ayı

“dānesi ve naklı şetenbırda olur, {ki eylöldür şah.}.” (TKF 53b/19)

“ba‘zı dedı ki şetenbırda zer^c olına dağı mārıda nakl olıcak” (F-BM 24b/9)

şetöber (<Lat. **september**) Eylül ayı

“şetöber ki kıbtî’de tevt, rümî’ler ustûrus, ehl-i fürs behmen-mâh dërler” (TKF 44b/8)

şetöbır (<Lat. **september**) Eylül ayı

“toğuzuncı ayuñ adı şotenberdür şetöbır dağı dërler süryânîler aylarından eylül ayınuñ muķâbilîdür” (F-A 76a/10)

şetrîr (<Lat. **september**) Eylül ayı

“acem aylarından {ağuş şah.}ve şetrîr ve oktöbır ayında yağmur yağmazdan evvel ve şühür-i kamerinüñ yêdisinde” (TKF 32b⁴¹/1)

şevvâl (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların onuncusu

“ve ‘arabî aylardan şevvâlüñ yêdisinden zü’l-ka‘denüñ sekizine varıncadır” (F-A 78a/1-2)

şitenbır (<Lat. **september**) Eylül ayı

“müye –ki eyârdur- âhirinden şitenbır –ki eylöldür- âhirine varınca, her beş günde bir şuarılsa” (TKF 55a/12)

“beynüsâd dèdi ki hınıtanuñ zirâ‘atuñ evvel-i vaķtı şehr-i şitenbırüñ âhirinden” (F-BM 19a/18)

şotenber (<Lat. **september**) Eylül ayı

“ve şotenber ayı ki eylöldür ve kıbtî aylarından tütına gelür” (F-A 85b/8)

şubat (<Sür. **şebat**) Şubat ayı

“şubat içinde dağı dökülse câyizdür” (F-AK 54b/11)

şubâť (<Sür. **şebat**) Şubat ayı

yègirmisinden şubâťuñ âzeriñ onına dek

göz aşın aşladıķda çözmesin on güne dek (F-TN 7a/5)

“ba‘zılar evvel-i şubâťdan nazâr olına” (RB 8b/14-15)

“onıncı günine zamân-ı ğarsdur bu zamânda dikilicek şoñ kış ayı <şubâť> ğamsinüñ on birinci günü ibtidâ eder” (F-YB 77b/14-15)

“şoñ kış ayı olan şubâťuñ evvelki on beş günleridür” (F-BM 46a/17-18)

temmüz (<Sür. **temuz**) Temmuz ayı

“yêdinci ayuñ adı yülyedür süryânîler aylarından temmüz ayınuñ muķâbilîdür” (F-A 75a/8)

“ağaçlara şu yürimezden evvel, kânün-ı âhirüñ onına varınca; ba‘zılar, temmüzda; ba‘zılar, teşrîn-i evvelüñ ” (TKF 185a/17-18)“ve temmüzda ya‘nî orta yaz ayında ve âhir yaz ayı olan âb ayında” (F-BM 36b/11)

teşrîn-i âhîr (Ar.) Kasım ayı

“ve kökinden nesne aḥz olunmaz, sāyir şamḡlu ağaçlar gibi ve çekirdegi teşrîn-i âhîrde ve meyvesi” (TKF 67a/6)

teşrîn-i evvel (Ar.) Ekim ayı

“ıssı yerlerde fidānı güz faşında dikmek münāsibdür teşrîn-i evvelüñ nişfinda ibtidā‘ edüp” (TKF 36a/7)

“teşrîn-i evvel ki orta güz ayıdır” (RB 42a/10)

“orta güz ayınuñ <teşrîn-i evvel> yédinci gününden sonra ilk kış ayınuñ <kānūn-ı evvel> onıncı gününe” (F-YB 77b/13-14)

“ekilür daḡı teşrîn-i evvelde ya‘nî güz aylarınıñ ortancasıdır anda ekilür” (F-BM 33a/21)

teşrîn-i şānî (Ar.) Kasım ayı

“bazılar teşrîn-i şānîde ġars ederler” (F-AK 54b/7)

“ve on birinci ayuñ adı novenberdür ve süryānîler aylarından teşrîn-i şānînüñ muḡabilîdür” (F-A 77a/8)

tevt (K.) Kıptice eylül ayı

“şetöber ki kıbtî‘de tevt, rûmî‘ler ustûrus, ehl-i fürs behmen-māh dërler” (TKF 44b/8)

tîr-māh (Far.) Haziran ayı

“yédisinde dāḡil olur ki rûmî‘ler şubāṭ ve ehl-i fürs tîr-māh dërler- yağın alurlar” (TKF 47b/20)

ṭûbe (K.) Kıptice ocak ayı

“emşîrdür, nete ki zıkr olındı- ve yenbır –ki kıbtî‘de ṭûbe dërler, altısında dāḡil olur-“ (TKF 48b/21)

ṭûbî (K.) Kıptice ocak ayı

“kıbtî aylarından ṭûbînüñ altısıyla yégirmi toḡuzıdır” (F-A 81a/12-13)

tût (K.) Kıptice eylül ayı

“kıbtî aylarından müserrānuñ sekizinden tûtüñ dördüne varınca” (F-A 75b/8-9)

“şetöber ki kıbtî‘de tût, rûmî‘ler ustûrus, ehl-i fürs behmen-māh dërler” (TKF 44b/8)

‘unşur (Ar.) Haziran ayı

“yünyede ki şehri ‘unşura dërler” (TKF 87b/1)

“ya‘nî üç kerre ḡalîb olmak şehri-māyede olur şehri ‘unşur pek” (F-BM 65b/14)

ustūrus (Yun.) Eylül ayı

“şetöber ki kıbtî’de tevt, rümî’ler ustūrus, ehl-i fürs behmen-māh dērler” (TKF 44b/8)

“yūnāniyān kavlince ustūrusdur evvel-i güz ayıdır” (F-BM 76a/15-16)

yanāris (< Yun. yanarios) Ocak ayı

“ustūrusdur evvel-i güz ayıdır kânūn-ı s̄ānīnūñ ya‘nī yūnāniyān kavlince yanārisdür” (F-BM 76a/16)

yanār (< Yun. yanarios) Ocak ayı

“ēmdi ol günler yanār ayından ki kânūn-ı s̄ānīdür ol aydan dördüncü ve yégirmincüdür” (F-A 81a/11-12)

yenbır (?) Ocak ayı

“ve gayrıları dērler ki çekirdegi nevenber <teşrīn-i s̄ānī> ve decenbır <kânūn-ı evvel> ve yenbır <kânūn-ı s̄ānī> ve febrīrde <şubāt> dikmek gerekdür ki āhir müddetdür” (TKF 36b/15)

“hārşā nışf-ı yenbırdan ibtidā ola” (F-BM 6b/22)

yūlye (< Yun. yuliyos) Temmuz ayı

“yédinci ayuñ adı yūlyedür süryānīler aylarından temmūz ayınuñ muķābilīdür” (F-A 75a/8)

“evvel-i māyede zer‘ olunup ve yūnye ve yūlyede hāşād olına (F-BM 20b/9-10)

yūnye (< Yun. yuniyos) Haziran ayı

“yūnyede ki şehir-i ‘unşura dērler” (TKF 87b/1)

“altıncı ayuñ adı yūnyedür süryānīler aylarından hāzīrān ayınuñ muķābilīdür” (F-A 74b/5)

“evvel-i māyeden yūnyenūñ yégirmisine varınca olur” (F-BM 26b/18)

zū’l-ħicce (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların on ikincisi

“zū’l-ħiccenūñ yégirmi yédisine varınca ki aħad günidür” (F-A 71b/12)

zū’l-ka‘de (Ar.) Arap takviminde kamerî ayların on birincisi

“ve ‘arabī aylardan aylardan zū’l-ka‘desinūñ yégirmi toķuzından ki işneyn günidür” (F-A 71b/11-12)

2. Sonuç

Zaman kavramı ve zaman ölçümü toplumdan topluma farklılık gösterir. Bu farklılığın sebebi kimi toplumların güneşi, kimi toplumların ise ayı takvimlerine esas almasından kaynaklanmaktadır. Toplumlar takvimlerin alt birimlerini oluşturan gün, ay ve yılı farklı ve çeşitli isimlendirmelere tâbi tutmuşlardır. Bu çeşitlilik özellikle Osmanlı Türkçesinin klâsik döneminde

kaleme alınan birçok metinde kendini göstermektedir. Klâsik Osmanlı ziraat metinlerinde geçen ay isimlerini incelediğimiz bu çalışma göstermiştir ki bu metinlerde Süryaniceden Yunancaya, Arapçadan Kıpticeye, Farsçaya, Latinceye ve Türkçeye kadar çok çeşitli ay isimleri kullanılmıştır. Bu çok çeşitli kullanımın temelde iki sebebi olmalıdır. Bunlardan ilki Anadolu coğrafyasındaki kültürlerin kendi içindeki çeşitliliği, bir diğeri ise ayrıntılı bir zaman ölçümünün özellikle ziraat konulu bu metinlerde kendini fazlaca göstermiş olması ve tercüme metinlerde mütercimim bu ay isimlerine Türkçe karşılık bulamaması sebebiyle orijinal şekli sabit tutmasıdır. İlk sebep, alıntı ay isimlerinin tarihsel gelişim çizgisi hakkında bilgi vermektedir.

Tarihî gelişme çizgisinde Latince kökenli birçok ay isminin Yunanca aracılığıyla metinlere taşındığı açıktır. Çünkü birçok ay ismi Yunancadaki aslî biçimiyle metinlerde görülmektedir. Bu bağlamda metinlere Yunancadan geçen ay isimlerinin çoğu birbirinden farklı olmasa da farklılaşan yön imlâsındaki çeşitliliğidir. Bu aylar imlâ özellikleri da dikkate alındığında şunlardır: *āgastōs, āgustōs, āgustōs, āgūstos, āgūst, āgūst, āhtōs, abril, felvār, felvāris, ibrīl, māris, mārs, mār, māyis, nuvāvers, ustūrus, yanāris, yanār, yūlye ve yūnye*.

Süryani ayları ise aslında Mezopotamya coğrafyasının ortak bir verisidir. Bu kültür sahasının ürünü olan bu ay isimleri metinlerde “süryānī aylarından” kaydıyla geçmektedir. Bu aylar şunlardır: *āb, adār, āzār, āzār, āzer, āzer, eylül, hazirān, nīsān, şebāt, şubaṭ, şubāt ve temmūz*.

Kıpticeye ait ay isimlerinin ise metinde “kıbt aylarından” şeklinde kaydedilmesi ay isimlerinin kökenlerinin belirtilmesinde oldukça kolaylık sağlamıştır. Bu aylar şu şekildedir: *bābe, bermehāt, bermūde, beşnes, bū’ne, emşīr, hātūr, ibīb, imşīr, kīhk, meserrā, müserrā, tevt, ūbe, ūbī ve tūt*.

Arap takvimine ait ay isimleri incelendiğinde ise ortaya çıkan önemli sonuç, “arabī aylar” kaydıyla verilen ay isimlerinin tamamının yalnızca *Muhtaşar fi ‘İlmi’n-Nücūm ve’l-Filāḥa* (F-A) adlı eserde karşımıza çıkmasıdır. Bunda bu metnin astronomi ile ziraatı bağdaştıran bir metin olması sebebiyle tüm ay isimlerine yer vermesi etkilidir. Bu aylar şu şekildedir: *cemāziye’l-āḥire, cemāziye’l-evvel, evvel-i teşrīn, kānūn-ı āḥir, kānūn-ı evvel, kānūn-ı şānī, kāsım, muḥarrem, ramazān, rebī’ü’l-āḥir, rebī’ü’l-evvel, receb, şāfer, şābān, şevvāl, teşrīn-i āḥir, teşrīn-i evvel, teşrīn-i şānī, ‘unşur, zū’l-ḥicce ve zū’l-ka’de*.

Metinlerde geçen Farsça ay isimleri ise daha çok eski İran dili kaynaklıdır. Bu ay isimleri şunlardır: *behman-māh, dey-māh, eyār, ḥur-dād māh, isfendāremed, murdād-māh ve tīr-māh*.

Metinlerde geçen Latince ay isimleri ise şunlardır: *decenbır, dücenber, febrīr, nevenbır, novbır, novbīr, novenber, novnīr, oktōber, oktōber, şetenbır, şetōber, şetōbır, şetrīr, şitenbır ve şotenber*.

Kaynağı belirlenemeyen ay isimleri şunlardır: *fūlāris, füverāz, māye, müye ve yenbır*.

Turkish Studies

İncelediğimiz metinler, Türkçe ay isimlerine –bêşe dışında- fazla bir malzeme vermemiş olsa da Türkçe açısından en ilgi çekici tarafı alıntı ay isimleri verilirken açıklamalarının mevsimsel bir sınıflandırma içinde verilmesidir. Bu mevsimsel *sınıflandırma* “*behār ayları, yaz ayları, güz ayları, kış ayları*” şeklinde, hatta bunlarında kendi içinde ayrılmasıyla örneğin “*ilk yaz ayı, orta behār ayı, şon kış ayı*” gibi bir sınıflandırma esas alınmıştır. Bu sınıflandırma hemen bütün metinlerde geçmesine karşın anılan tabirler bir ay ismi olmadığı için ay isimleri bölümüne dâhil edilmemiştir.

Sonuç olarak metinlerde geçen ay isimleri hem zaman ölçüsü ile ziraatın ne kadar yakından ilişkisi olduğunu hem de aynı coğrafyayı paylaşan toplumların arasındaki etkileşimin her iki toplum için de ne kadar yoğun yaşandığını gösterir.

KISALTMALAR

Ar. Arapça

F-A: Yusuf b. Sa’dullah b. Bektut Feyzî, Muhtaşar fi ‘İlmi’n-Nücüm ve’l-Filâha, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2702/2

F-AK: Felâhat-nâme, Ali Kuşçu, Yapı Kredi Sermet Sami Çifter Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 459/4

Far. Farsça

F-BM: Felâhat-nâme, İbn Avvâm, British Museum, Or. 11251

F-SN: Felâhat-nâme, Kemānī (Pehlevān), Süleymaniye Nüshası, Hacı Mahmud 5612

F-TN: Felâhat-nâme, Kemānī (Pehlevān), Topkapı Nüshası, H. 429

F-YB: Felâhat-nâme, Süleymaniye Nüshası, Yazma Bağışlar, 6070/3

K. Kıptice

Lat. Latince

Sür. Süryanice

T. Türkçe

Yun. Yunanca

KAYNAKÇA

ARAT, R. Rahmeti (1987). “Türklerde Zaman ve Vakit Tespiti”, **Makaleler I**, TKAE Yay.: Ankara: 165-179.

- AŞÇI, U. Deniz ve Mehmet Yatsı (2008). “Derleme Sözlüğü’nde Kullanılan Gün Adları”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/3, Spring: 102-128.
- AYVERDİ, İlhan (2008). Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyat: İstanbul.
- Felâhat-nâme**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 6070/3.
- GÜVENÇ, Bozkurt (2000). “Takvim’de Zaman, Geçmiş ve Gelecek”, **Cogito, Takvim: Zamanın Haritası**, 22, Bahar: 85-94
- Ibn al-Avvâm, **Felâhat-nâme**, British Museum, Or. 11251.
- KABAAĞAÇ, Sina ve Erdal Alova (1995). Latince-Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınlar: İstanbul.
- Kemânî (Pehlevân), **Felâhat-nâme**, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 5612/630
- Kemânî (Pehlevân), **Ġars-nâme-i Pehlevân Kemânî**, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, H. 429.
- MAYER, Gustav (1998). **Türkische Studien, die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen**, Türkçe İncelemeleri, Osmanlı Türkçesinin Sözcükteki Yunanca ve Latince Ödünçlemeler, (Haz. Mehmet Ölmez), Kebikeç Yayınları: Ankara.
- MUTÇALI, Serdar (2012). **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık: İstanbul.
- Mütercim Asım Efendi (1304). **Kâmûs Tercemesi**, 1. Cilt, İstanbul.
- ÖNLER, Zafer (2000). **Revnak-ı Bustan**, TDK Yayınları: Ankara.
- ÖZYAŞAMIŞ-ŞAKAR, Sezer (2006). “Anadolu Sahasında Yazılmış Bir Tarım Eseri: ‘Felâhat-Nâme’”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi** 15, İstanbul: 97-120.
- REDHOUSE, S. James (2006). **A Turkish and English Lexicon, Shewing in English the Significations of Turkish Terms**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TULUM, Mertol (2011). **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, TDK Yayınları: Ankara.
- Türkçe Sözlük (2011). 11. Baskı, TDK Yayınları: Ankara.
- Yusuf b. Sa’dullah b. Bektut Feyzî, **Muhtaşar fi ‘İlmi’n-Nücûm ve’l-Filâha**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2707/2.
- ZÜLFİKAR-AYDIN, M. Bedizel (2011) **İbn Avvam, Terceme-i Kitâbü’l-Filâha (Ziraat Kısmı); Çevirimetin-İnceleme-Sözlük**, Mütercim: Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah, Kitabevi: İstanbul.
- ZÜLFİKAR-AYDIN, M. Bedizel (2011) **İbn Avvam, Terceme-i Kitâbü’l-Filâha (Zootekni Kısmı); İnceleme-Çevirimetin-Sözlük**, Mütercim: Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah, Kitabevi: İstanbul.